

Dr Olga Nadskakuła-Kaczmarczyk
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
Wydział Historii i Dziedzictwa Kulturowego
Katedra Europy Środkowej i Wschodniej

AUTOREFERAT

1. Imię i nazwisko

Olga Nadskakuła-Kaczmarczyk

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne- z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:

- Doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce nadany 6 lipca 2010 roku na Wydziale Politologii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Rozprawa doktorska „Kategorie *swój* i *obcy* w rosyjskim myśleniu politycznym”. Promotor: dr hab. Marian Broda.
- Magister stosunków międzynarodowych. Praca magisterska „Uprzedzenia między Polakami i Rosjanami na płaszczyźnie religijnej” obroniona w maju 2006 roku na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego. Promotor: prof. dr hab. Andrzej de Lazari.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu

- 2010 – 2012: Asystent w Katedrze Doktryn Politycznych i Prawnych na Wydziale Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.
- 2012- nadal: Adiunkt w Katedrze Europy Środkowej i Wschodniej na Wydziale Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.):

a) Tytuł naukowy osiągnięcia naukowego:

Kapitał polityczny opozycji antysystemowej w Rosji, Księgarnia Akademicka, Kraków 2019, ss. 329.

b) (autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy)

Olga Nadszaka-Kaczmarczyk, *Kapitał polityczny opozycji antysystemowej w Rosji*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2019, ss. 329.

Recenzenci wydawniczy:

Prof. dr hab. Roman Bäcker

Prof. dr hab. Joachim Diec

c) c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Tematem mojej monografii jest kapitał polityczny opozycji antysystemowej w Federacji Rosyjskiej. Za rosyjską opozycję antysystemową uznałam te siły polityczne, które dążą do zmiany systemu stworzonego przez Władimira Putina, nie są grupami ekstremistycznymi, czyli nie ingerują w powszechnie akceptowany meta-porządek społeczny oraz dążą do rozwoju państwa zgodnie z przyjętym w Konstytucji RF zapisem mówiącym, iż „Rosja jest demokratycznym federalnym państwem prawa o republikańskiej formie rządów”. Tym samym zaliczam do niej liderów i aktywnych działaczy szeroko rozumianej opozycji liberalno-demokratycznej, która dąży do przywrócenia praw i wolności zagwarantowanych w Konstytucji RF.

Mając na uwadze, że na siłę i potencjał opozycji antysystemowej we współczesnej Rosji składa się wiele czynników, w niniejszej rozprawie zbadalam zarówno zasoby, program, obraz świata, sposoby działania, jak i pozycję w obecnym systemie politycznym oraz relacje z ośrodkiem decyzyjnym poszczególnych podmiotów zaklasyfikowanych do prodemokratycznej opozycji antysystemowej.

Problem badawczy sformułowałam następująco: jaki jest kapitał polityczny opozycji antysystemowej w Rosji i jakie czynniki wpływają na zmienność owego kapitału politycznego?

Cele szczegółowe zakładały:

1. Dokładną analizę elementów składających się na kapitał polityczny, w tym:

- kapitału przywódczego, czyli zdolności liderów do diagnozy, kreowania scenariuszy i ich realizacji,
- zasobów instytucjonalnych,
- zasobów finansowych,
- poparcia społecznego.

2. W odniesieniu do sytuacji politycznej:

- analizę wpływu zmian systemowych po 2012 roku na możliwość funkcjonowania opozycji antysystemowej w Federacji Rosyjskiej i jej kapitał polityczny.

3. W odniesieniu do sytuacji prawnej:

- analizę ustaw, które ograniczają działania opozycji antysystemowej,
- ocenę wpływu aktów prawnych na możliwości funkcjonowania opozycji antysystemowej w przestrzeni rosyjskiej.

Cezurą czasową przyjętą w rozprawie jest okres przypadający na trzecią kadencję Władimira Putina, czyli lata od 2012 do 2018 roku. Zasadność przyjęcia momentu początkowego w roku 2012 potwierdzają ważne wydarzenia w życiu politycznym Federacji Rosyjskiej, czyli ogólnorosyjskie protesty społeczne „O uczciwe wybory”, wybór Władimira Putina na prezydenta i przyjęcie przez elitę rządzącą strategii reagowania na ruch protestacyjny. Analizę zamykają wybory prezydenckie w roku 2018 oraz ich krótkoterminowe konsekwencje.

Hipotezą badawczą stawianą w rozprawie jest przekonanie, że aktualny poziom kapitału politycznego opozycji antysystemowej w Rosji jest nie tylko pochodną barier i ograniczeń, jakie stawia środowisku opozycyjnemu elita rządząca, ale wynika również z umiejętności wykorzystywania przez to środowisko tzw. okien politycznych możliwości, które zwiększają jego społeczne poparcie oraz wpływ na decyzje polityczne w kraju.

Poniższe hipotezy szczegółowe zakładają, iż na kapitał polityczny opozycji antysystemowej wpływają m.in.:

1. nie tyle artykulacja i agregacja interesów społeczeństwa rosyjskiego, ile przede wszystkim społeczne przekonanie, że opozycja antysystemowa jest w stanie zrealizować swoje postulaty;
2. możliwość i umiejętność mobilizowania swoich zwolenników oraz demobilizowania osób popierających, z różnych przyczyn, politykę Kremla;
3. zasoby, którymi dysponuje opozycja antysystemowa;
4. stopień konfliktowości w środowisku opozycyjnym;
5. zmiany systemowe wprowadzone po 2012 roku przez Władimira Putina zmierzające do petryfikacji systemu autorytarnego w Rosji.

Metodą badawczą wykorzystaną w rozprawie jest krytyczna analiza treści. Pozwoliła ona zbadać dyskurs poświęcony opozycji antysystemowej w Rosji, w tym: wyodrębnić jej światopogląd, cele, elementy tożsamości; opisać zasoby, którymi dysponuje; przedstawić jej strategię działania oraz ograniczenia systemowe, które blokują jej aktywność. W rozprawie zastosowałam różne techniki badawcze. Z jednej strony przeanalizowałam dokumenty programowe oraz wypowiedzi opozycjonistów pozwalające określić ich wizję świata, wartości i cele polityczne. Jednakże miałam świadomość, iż wnioskowanie jedynie na podstawie treści o charakterze deklaracyjnym nie przyniesie odpowiedzi na pytanie o kapitał polityczny danej grupy. Dlatego porównałam także różne strategie działania opozycji antysystemowej w wyznaczonym w monografii okresie badawczym. Komparatystyka podjętych przez przedstawicieli tego środowiska działań, jak i efektów tychże działań pomogła określić, jaki rodzaj aktywności i jakie postawy przekładają się na wzrost, a jakie na spadek kapitału politycznego ruchu opozycyjnego. W tym celu niezbędna okazała się analiza źródeł medialnych, tekstów naukowych, a także analiza podstawowych danych statystycznych. Istotnym elementem badania odzwierciedlającym zmienność kapitału politycznego opozycji antysystemowej było określenie zdolności do mobilizacji społecznej przez członków ugrupowań antysystemowych.

Przy określeniu skali badanego zjawiska niezbędne okazały się:

- zgromadzenie danych dotyczących liczby grup i ruchów antysystemowych oraz analiza proporcji liczbowych aktywistów antysystemowych poszczególnych ugrupowań, przy uwzględnieniu kontekstu i uwarunkowań wpływających na możliwość działania określonych grup i ruchów społecznych w rosyjskim systemie politycznym;

- próba uchwycenia badanego zjawiska w czasie z uwzględnieniem tendencji do wzrostu bądź spadku aktywności działaczy wybranych ugrupowań.

Analiza treści objęła zarówno źródła pierwotne, jak i wtórne. Wykorzystane w rozprawie **źródła pierwotne** obejmują:

- wywiady przeprowadzone podczas staży naukowych w ośrodkach badawczych w Rosji i Niemczech: z przedstawicielami tzw. „drużyny Nawalnego”; z opozycjonistą i przewodniczącym ruchu „Otwarta Rosja” Andriejem Piwowarowem; z politologiem i opozycjonistką z partii Jabłoko Galiną Michajlewej;
- akty prawne i inne dokumenty pomagające określić pozycję opozycji antysystemowej w obecnym systemie politycznym Rosji;
- dokumenty programowe podmiotów antysystemowych pomagające przybliżyć ich idee i hasła;
- wypowiedzi przedstawicieli środowiska opozycji antysystemowej w wywiadach medialnych, ich raporty, filmy zamieszczone w serwisie youtube, wpisy w sieciach społecznościowych czy na własnych stronach internetowych;
- statystyki dotyczące udziału Rosjan w protestach opublikowane na portalach internetowych Meduza oraz OVD-info;

Analiza **źródeł wtórnych**, zastanych (tzw. *desk research*), pozwoliła zdobyć niezbędne informacje na podstawie istniejących danych, czyli takie, które zostały zgromadzone i omówione przez inne podmioty. W rozprawie dokonano przeglądu i syntezy:

- danych socjologicznych oraz opinii socjologów z Centrum Lewady dotyczących zjawisk z życia politycznego mających istotny wpływ na kapitał polityczny opozycji antysystemowej;
- wywiadów przeprowadzonych w Rosji z socjologiem Denisem Wołkowem z niezależnego Centrum Lewady, z rosyjskimi politologami: Władimirem Gelmanem, Aleksandrem Kyniewem, Aleksandrem Sungurowem, Aleksiejem Titkowem, Ilją Tarasowem;
- ekspertyz i raportów ośrodków analitycznych (w tym Moskiewskiego Centrum Carnegie, Minchenko Consulting Communication Group, Instytutu Socjologii Rosyjskiej Akademii Nauk), dotyczących sytuacji protestacyjnej; oczekiwanych przez społeczeństwo zmian, kierunków rozwoju rosyjskiego systemu politycznego itp.;
- przekazów medialnych dotyczących zagadnień opisywanych w dysertacji.

Narzędziem badawczym był **klucz kategoryzacyjny**, który został stworzony na podstawie katalogu kategorii użytych w trakcie analizy. **Kategorie** te dotyczą kolejno:

- rosyjskiego systemu politycznego – jego klasyfikacji i stopnia konsolidacji, stopnia jego refutacji dokonanej przez opozycję antysystemową, poziomu jego społecznej legitymizacji, stopnia represyjności;
- opozycji antysystemowej – poziomu adekwatności w rozpoznaniu i reprezentowaniu interesów społecznych, zdolności generowania zasobów zwiększających jej kapitał polityczny, stopnia heterogeniczności środowiska opozycyjnego i poziomu konfliktowości jego przedstawicieli, stopnia aktywności politycznej i poziomu skuteczności reakcji na decyzje ośrodka władzy;
- społeczeństwa rosyjskiego – poziomu partycypacji politycznej, stopnia woli zmian systemowych, poziomu zaufania do przedstawicieli opozycji antysystemowej.

Tak przygotowany klucz kategoryzacyjny pozwolił ustalić kierunek i etapy analizy oraz określić treści, na których należało się skoncentrować podczas zbierania i eksploracji źródeł. Analiza powyższych kategorii została ujęta w pięciu rozdziałach.

W rozdziale pierwszym została omówiona kwestia rozumienia podstawowych terminów analizowanych następnie w rozprawie. W tym celu należało określić, w jaki sposób są definiowane w literaturze przedmiotu takie kategorie badawcze, jak kapitał polityczny oraz opozycja polityczna. Porównałam rolę i znaczenie opozycji politycznej zarówno w reżimach demokratycznych, jak i niedemokratycznych. By precyzyjnie oddać istotę określenia „rosyjska opozycja antysystemowa”, scharakteryzowałam przede wszystkim elementy rosyjskiego systemu politycznego, by następnie wyjaśnić, na czym polega różnica między opozycją systemową i antysystemową w tym kraju.

W rozdziale drugim dokonałam charakterystyki opozycji antysystemowej w Rosji, przedstawiłam jej wizję świata, elementy tożsamości oraz wyeksplikowałam cele i zadania stojące przed tą siłą polityczną. Następnie środowisko to zostało przeanalizowane z perspektywy jego kapitału przywódczego, zasobów instytucjonalnych oraz zasobów finansowych.

Rozdział trzeci prezentuje działania opozycji antysystemowej, które w założeniu mają pomóc jej osiągnąć cel główny, czyli zmianę reżimu politycznego w Rosji. Akcje podejmowane przez opozycję antysystemową zostały podzielone na: strategię wyborczą ze szczegółowym opisem postawy krytyków ośrodka władzy w czasie kampanii wyborczych po zakończonych protestach 2011/2012; działania opozycji regionalnej; organizację antyreżimowych akcji protestacyjnych oraz pracę u podstaw. Zaprezentowana analiza miała pomóc odpowiedzieć na pytanie, w jaki

sposób postępowanie, reakcje i postawy przedstawicieli opozycji antysystemowej wpływają na jej kapitał polityczny.

Z kolei analiza działań podejmowanych przez elitę rządzącą i ukierunkowanych na marginalizację sił opozycji antysystemowej stała się przedmiotem rozdziału czwartego. Rozważania dotyczą zarówno narzędzi prawnych – czyli przede wszystkim tych wszystkich zmian w ustawodawstwie rosyjskim, które utrudniają opozycji antysystemowej funkcjonowanie w rosyjskiej rzeczywistości politycznej, strategii deprecjacji oponentów ośrodka władzy w mediach, prześladowań i represji wymierzonych w polityków opozycyjnych – jak również manipulacji w czasie wyborów, mających pomóc prokremlowskim kandydatom uzyskać wyższy wynik wyborczy. Eksploracja tych wszystkich aspektów postępowania elity rządzącej względem opozycji antysystemowej pomaga zrozumieć uwarunkowania, w których przyszło egzystować krytykom ośrodka władzy w Rosji.

Czynniki wpływające na społeczne poparcie opozycji antysystemowej stanowią tematykę ostatniego rozdziału. Wyjaśniłam w nim źródła legitymizacji władzy Władimira Putina, trudności związane z rozwojem postaw obywatelskich w Rosji i akceptacją rozwiązań demokratycznych. Ważnym elementem rozważań stała się analiza badań dotyczących rosnącej woli zmian i reform wśród przedstawicieli społeczeństwa rosyjskiego oraz wpływu tych dążeń na kapitał polityczny opozycji antysystemowej.

Analiza potwierdziła, iż aktualny poziom kapitału politycznego opozycji antysystemowej w Rosji jest nie tylko pochodną barier i ograniczeń, jakie stawia środowisku opozycyjnemu elita rządząca, ale wynika również z umiejętności wykorzystywania przez to środowisko tzw. okien politycznych możliwości, które zwiększają jego społeczne poparcie oraz wpływ na decyzje polityczne w kraju. Pozytywnej weryfikacji uległy wszystkie składniki hipotezy badawczej. Starając się sformułować jednoznaczą ocenę dotyczącą kierunku zmiany kapitału politycznego opozycji antysystemowej w badanym okresie, z oczywistych powodów trzeba mieć na uwadze wszystkie czynniki, które powodują jego nieustanną fluktuację. Niemniej jednak analiza elementów wpływających na poziom kapitału politycznego sił opozycyjnych pozwala dostrzec tendencję do zwiększania się jego zasobów. Choć diagnoza ta nie jest pochodną odnotowywania wzrostu najłatwiej dostrzegalnego miernika tego kapitału – czyli poparcia społecznego udzielanego przedstawicielom opozycji antysystemowej – to jednak nie oznacza, że jest ona nieuprawniona. Tezę tę potwierdza chociażby to, iż we wspomnianym okresie można zaobserwować wdrażanie przez opozycję antysystemową nowych metod walki z reżimem, nierzadko poważnie osłabiających omipotencję ośrodka władzy. Próba implementacji kolejnych strategii zwiększających koszty utrzymania systemu politycznego stworzonego przez

Władimira Putina pozwala zdobyć siłom opozycyjnym cenne doświadczenia pomagające nie tylko odkryć własny potencjał czy sprawdzić w praktyce skuteczność i siłę własnych zasobów, ale i lepiej poznać swojego przeciwnika oraz jego narzędzia wykorzystywane do reagowania na sytuacje zagrażające stabilności reżimu. Bez wątpienia liderzy opozycyjni są coraz bardziej rozpoznawani w społeczeństwie rosyjskim, co w dużej mierze jest zasługą ich nieustannej pracy nad poszerzaniem kanałów komunikacji z obywatelami.

Warto zaznaczyć, że środowisko opozycyjne nie zostało zmarginalizowane w sytuacji zbiorowego entuzjazmu i wzrostu poparcia dla prezydenta Rosji po aneksji Krymu, a wbrew powszechnej euforii liderzy opozycyjni mieli odwagę przypominać społeczeństwu o negatywnych konsekwencjach polityki zagranicznej Kremla w tym okresie. Choć słupki w rankingach zaufania i poparcia dla liderów opozycji antysystemowej utrzymują się na niskim poziomie, to jednak we wspomnianym okresie badawczym można odnotować momenty świadczące o tym, że ich potencjał wyborczy stanowi wyzwanie dla niektórych kandydatów popieranym przez elitę decyzyjną (a przez to dysponujących odpowiednimi zasobami administracyjnymi). Strategiczne sukcesy sił opozycyjnych, które warto odnotować, to m.in.: dobry wynik Aleksieja Nawalnego w 2013 roku w wyborach mera Moskwy czy projektu „Zjednoczeni Demokraci” w wyborach municypalnych w Moskwie w 2017 roku, wygrana Jewgienija Rojzmana w wyborach mera Jekaterynburga w 2013 roku, efektywna kampania prezydencka Nawalnego w 2018 roku, której wymierny efekt stanowi rozległa struktura instytucjonalna opozycjonisty składająca się z energicznych, kompetentnych i odważnych ludzi.

Kapitał polityczny to również wpływ na procesy polityczne. Stąd umiejętność mobilizacji społeczeństwa wokół kwestii *stricto* politycznych jest dużym sukcesem, nawet jeśli zmobilizowani obywatele nie utożsamiają się całkowicie z programem politycznym inicjatora mobilizacji i nie stanowią jego elektoratu. Po wyborach prezydenckich w 2018 roku i ogłoszeniu planów reformy emerytalnej w rankingach zaufania do rządzących znacząco obniżyło się poparcie dla nich. To jednocześnie poważny cios dla ich kapitału politycznego. Jednakże niewłaściwe byłoby stwierdzenie, że spadek zasobów kapitału politycznego elity decyzyjnej przekłada się na wzrost kapitału opozycji antysystemowej. Niemniej jednak wykorzystanie momentu słabości ośrodka władzy poprzez nieustanne uświadamianie rosyjskiemu społeczeństwu, że jedynym remedium na poczucie frustracji i rozczarowania sytuacją w kraju jest zmiana systemowa, może zaowocować upowszechnieniem się masowego wsparcia dla celu, jaki stawia sobie opozycja antysystemowa, czyli odsunięcia Władimira Putina od władzy i zmiany systemu przez niego stworzonego.

W kontekście dynamiki procesów wewnętrznych, a także towarzyszących im zmian w rosyjskiej polityce międzynarodowej nie sposób przecenić znaczenia szczegółowych analiz dotyczących systemu politycznego Federacji Rosyjskiej. Niezwykle istotne wydają się wnikliwe badania poświęcone czynnikom wpływającym na pozycję ośrodka władzy w Rosji oraz jego przeciwników. Opisowna dysertacja może nie tylko przyczynić się do lepszego zrozumienia kultury politycznej współczesnej Rosji, a w szczególności kulturowych uwarunkowań wertykalnej struktury władzy, ale także pogłębić wiedzę na temat wąsko opisanego do tej pory w literaturze przedmiotu aspektu opozycji wobec rosyjskiej elity rządzącej.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych (artystycznych).

Poza omówionym wyżej głównym osiągnięciem, na mój dorobek naukowy składa się wcześniejsza monografia oraz współredakcja monografii, 11 artykułów w czasopismach naukowych w językach polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim (w tym jedno współautorstwo artykułu) oraz 15 rozdziałów w polskich i zagranicznych monografiach zbiorowych. Oprócz tego jestem autorką analiz naukowych oraz artykułów popularnonaukowych.

Dorobek ten w zdecydowanej większości sytuuje się w obszarze nauk o polityce i można podzielić go na następujące bloki zagadnień: 1) rosyjska polityka wewnętrzna; 2) relacje Rosja-UE; 3) idee w Rosji. Monografia mojego autorstwa opublikowana w 2013 roku „Kategorie *swój i obcy* w rosyjskim myśleniu politycznym”, będąca uaktualnioną i poprawioną wersją rozprawy doktorskiej oraz współredagowana praca „Rosja współczesna. Dziedzictwo i przyszłość” łączyły wszystkie powyższe grupy tematyczne. Artykuły naukowe omówione poniżej wpisują się zazwyczaj do jednego z wyznaczonych bloków zagadnień.

a) Rosyjska polityka wewnętrzna

Zainteresowanie polityką wewnętrzną w Rosji jest przeze mnie konsekwentnie rozwijane od czasów studiów doktoranckich. Jednym z ważniejszych aspektów tej polityki jest kwestia wzajemnych relacji przedstawicieli różnych grup narodowościowych w Rosji. Egzemplifikacją studiów w tym obszarze jest rozdział w monografii poświęconej Wspólnocie Niepodległych Państw pt. *Konflikty etniczne w Rosji*, rozdział „*Swój*” czy „*obcy*”- *stosunek do wyznawców islamu w Rosji* oraz artykuł *The Genocide of Chechens in the Context of Russian-Chechen Conflict-a Historical Outline*. Teksty pokazują w jakim stopniu międzyetniczne i

międzyreligijne uprzedzenia, stereotypy, czy sposoby manifestacji własnej tożsamości przez etnos państwowotwórczy oraz inne etnosy zamieszkałe w Rosji warunkują wzajemne krwawe konflikty, czy nieporozumienia oraz jakie są sposoby ośrodka władzy w Rosji, by konfliktom tym zapobiegać. Szerzej o próbie znalezienia optymalnego rozwiązania na problem wielonarodowości społeczeństwa rosyjskiego napisałam w artykule *Rosyjska nacja-w poszukiwaniu ogólnorosyjskiej tożsamości*. Zwróciłam w nim uwagę na próby konsolidacji społeczeństwa rosyjskiego wokół idei obywatelskiej nacji, a nie przynależności etnicznej. Warto bowiem pamiętać, że pytania o tożsamość Rosjan prędkiej czy później zatrzymują się na pytaniu o charakter i istotę narodu rosyjskiego. Czy naród Rosji jest *russkij* czy *rossijskij*? W tradycyjnym rozumieniu pierwszy przymiotnik oznacza przynależność etniczną, drugi polityczną. Rosyjska elita rządząca uwypukla znaczenie budowania silnej wspólnoty obywatelskiej (*rossijskoj*) nie deprecjonując przy tym kulturotwórczej roli rosyjskiej (*russkoj*) tradycji.

Zrozumienie sytuacji wewnętrznej dzisiejszej Rosji nie byłoby możliwe bez przyjrzenia procesowi transformacji ustrojowej Federacji Rosyjskiej po rozpadzie ZSRR. W tekście *Rozpad ZSRR i jego wpływ na przemiany wewnętrzne w Federacji Rosyjskiej* starałam się naświetlić słabe strony procesu wychodzenia Rosji z gospodarki komunistycznej i wdrażania standardów wolnorynkowych, które przyczyniły się nie tylko do powstania niezwykle trudnej sytuacji ekonomicznej w Rosji w latach 90., ale zaowocowały również społeczną frustracją i krytyką implementowania w Rosji zachodnich norm i regulacji ekonomicznych i prawnoustrojowych.

Kontynuacją tej analizy był artykuł *Demokracja po rosyjsku- o kierunkach demokratyzacji Rosji* pokazujący drogę odchodzenia Rosji od idei budowania demokracji na wzór zachodni w czasach pierwszej i drugiej prezydentury Władimira Putina. W literaturze politologicznej tendencję tę opisywano za pomocą sformułowania „sterowana demokracja”, lub później za pomocą określenia użytego przez zastępcę szefa administracji prezydenta – Władysława Surkowa – „suwerenna demokracja”. To ostatnie hasło miało na celu wyjaśnić przyczyny podążania przez Rosję swoją własną, odmienną od zachodniej drogą ku demokracji. Szczegółowe kwestie dotyczące ewolucji rosyjskiego systemu politycznego w okresie rządów Władimira Putina były przedmiotem artykułu *Od „suwerennej demokracji” do twardego autorytaryzmu – wzmacnianie roli ośrodka kremlowskiego w Federacji Rosyjskiej*. Przeanalizowałam w nim prace naukowe polskich i zagranicznych naukowców próbujących adekwatnie scharakteryzować rosyjski reżim polityczny i wymienić wszystkie jego istotne

cechy. Następnie starałam się uwypuklić te procesy polityczne, które doprowadziły do umocnienia się systemu autorytarnego w Rosji.

Dwa kolejne artykuły: *Sources of the legitimacy of Vladimir Putin's power in today's Russia*, opublikowany w "Politeji" oraz *Podstawy społecznej akceptacji polityki Władimira Putina*, opublikowany w czasopiśmie „*Cywilizacja i Polityka*” pokazują jakie czynniki wpływają na społeczną percepcję polityki wewnętrznej i zagranicznej Władimira Putina oraz co sprawia, że ranking zaufania dla prezydenta Rosji sięgał nawet 87 proc. Artykuły te stanowią istotny wkład w zrozumienie nie tylko fenomenu relacji między prezydentem Rosji a społeczeństwem rosyjskim, ale także wskazują na przeszkody dla budowania pozycji politycznej – krytycznych względem ośrodka władzy – podmiotów politycznych. To właśnie aspekty związane z działalnością sił opozycyjnych wobec rosyjskiej elity rządzącej stanowią podstawę kolejnych artykułów i rozdziałów w monografiach zbiorowych. Zaliczyć do nich można tekst *Rola i znaczenie opozycji niesystemowej we współczesnej Rosji*, który stanowi ogólne wprowadzenie w zagadnienia poruszane w omówionym wyżej głównym osiągnięciu naukowym. Szczegółowej analizy dotyczącej rosyjskiej opozycji antysystemowej dokonałam w artykule „*Opposition in authoritarian regime – case study of the Russian non-systemic opposition*”, który prezentowałam podczas „The 24th IPSA World Congress of Political Science” w Poznaniu. Zawiera on z jednej strony teoretyczne rozważania dotyczące tego w jaki sposób funkcjonuje opozycja antysystemowa w systemach autorytarnych, jakie ma możliwości działania i osłabiania pozycji elity rządzącej, z drugiej zaś stara się zaprezentowane strategie opozycyjne odnieść do sytuacji przedstawicieli rosyjskiej opozycji antysystemowej i pokazać w jaki sposób siły opozycyjne w Rosji korzystają z okien politycznych możliwości, by walczyć z systemem stworzonym przez Władimira Putina.

W rozdziale *Stosunek Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej do opozycji politycznej w Rosji* opublikowanym w monografii *Religia i polityka na obszarze Europy Wschodniej, Kaukazu i Azji Centralnej* skoncentrowałam się na wynikającym w dużej mierze z relacji między ośrodkiem władzy w Rosji a Cerkwią Prawosławną Patriarchatu Moskiewskiego stanowisku tego ostatniego podmiotu do opozycji demokratycznej w Rosji. Konserwatywni przedstawiciele RCP, do których należy patriarcha Cyryl, są negatywnie nastawieni do zachodniej idei demokracji, optują za utrzymaniem wertykalnego porządku w państwie, w którym to prezydent jest najważniejszym decydem. Taka optyka spojrzenia na politykę wpływa na stosunek Cerkwi do przedstawicieli opozycji. Hasła głoszone przez opozycję są odbierane przez hierarchię prawosławną jako idee zagrażające utrzymaniu obecnego ładu i porządku w państwie.

Kolejny artykuł *Russian non-systemic opposition as an enemy in pro-Kremlin media* opublikowany w “Studiach Politologicznych” pokazuje z jednej strony sposoby deprecjacji opozycji antysystemowej w prokremlowskich mediach, z drugiej natomiast wymienia zaimplementowane po 2012 roku regulacje prawne ograniczające wolność słowa i możliwości propagowania w rosyjskich mediach oraz na platformach internetowych poglądów krytycznych wobec ośrodka władzy.

Ważną część moich badań stanowi mobilizacja społeczna w Rosji, którą badam jako współwykonawca w granice NCN: „Contemporary Russia: between authoritarianism and totalitarianism”. Artykuł, którego jestem współautorem „Contemporary Russia: Authoritarian or Totalitarian?” stanowi omówienie siatki pojęciowej i kategorii wykorzystywanych w projekcie. W mojej części przedstawiam teoretyczne wyznaczniki usytuowania badanego podmiotu na kontinuum między apatią a mobilizacją społeczną.

W kolejnym tekście *From Political Apathy to Mobilization – the Sources, Dynamics and Structure of Protests in Contemporary Russia* analizuję najważniejsze czynniki wpływające na wzrost nastrojów protestacyjnych w społeczeństwie rosyjskim po aneksji Krymu. Starłam się przyjrzeć jak zmieniają się: struktura, motywy i dynamika ruchów protestacyjnych od lat 90. do roku 2017.

b) Relacje Rosja – UE

Drugi obszar moich zainteresowań badawczych koncentruje się na dwóch zagadnieniach: jakości relacji polsko-rosyjskich, a szerzej relacji Rosja -UE. Relacje polsko-rosyjskie badam z perspektywy uprzedzeń między Polakami i Rosjanami a owocem moich analiz jest wydana jeszcze przed obroną rozprawy doktorskiej książka „Uprzedzenia między Polakami i Rosjanami. Religijny aspekt problemu”. Wzajemnych polsko – rosyjskich stereotypów i nieporozumień dotyczy artykuł *Польско-российские отношения в зеркале взаимных предубеждений и непонимания*. By lepiej zrozumieć istotę polskiej percepcji Rosji i Rosjan postanowiłam porównać ją z percepcją krajów europejskich. W ramach dwóch projektów

badawczych analizowałam wizerunek Rosji w Europie, a egzemplifikację moich badań stanowi artykuł *Чужой из Востока- образ России в Европе*.

Ostatni z tekstów w tym bloku tematycznym *Rosyjskie priorytety polskiej prezydencji w Radzie UE* dotyczy celów jakie w odniesieniu do relacji z Rosją wyznaczone zostały polskiej prezydencji w Radzie UE trwającej od lipca do grudnia 2011 roku. Sześć miesięcy nie jest okresem, w którym można radykalnie odwrócić kierunek przyjętej wcześniej polityki i nie było to też założeniem polskiej prezydencji. Polska pragnęła przede wszystkim przewyciężyć panujący w Europie stereotyp Polski jako kraju skażonego rusofobią. Zaproponowane działania miały umacniać rolę i znaczenie Polski w budowaniu jednolitej i spójnej polityki wschodniej UE.

c) Idee w Rosji

Ostatni z zaakcentowanych bloków tematycznych poświęcony jest ideom w Rosji, chociaż w artykułach przyporządkowanych do tej kategorii w dużej mierze uwypuklone zostały również konsekwencje prób wdrażania określonej idei w Rosji czy to dla sytuacji wewnętrznej czy też dla relacji Rosji z innymi aktorami na arenie międzynarodowej. Rozdział *Socjalizm w jednym kraju-znacjonalizowany komunizm w ojczyźnie internacjonalizmu* traktuje o zadaptowaniu przez Stalina elementów nacjonalizmu statokratycznego na potrzeby budowania nowej jakości, jaką miał być naród radziecki i legitymizacja państwa radzieckiego.

W artykule *Misjonizm i krytyka Zachodu jako istotne elementy tożsamości Rosji* analizuję misjonistyczne idee „Moskwy-Trzeciego Rzymu” czy „jedności słowiańskiej” jako swoiście rosyjskie mechanizmy interpretacji swojej roli i miejsca w dziejach świata. Ważnym składnikiem misjonistycznych teorii jest akcentowanie znaczenia „swoich”, czyli *stricte* rosyjskich wartości dla zachowania istoty Rosji, oraz odmiennosc wartości pochodzących z innego kręgu kulturowego, głównie z Zachodu. Co istotne, misjonizm odsłania dodatkowo charakterystyczny dla Rosji sposób radzenia sobie z tą opozycją – konieczność narzucenia „innym” rosyjskich wartości w celu ich zbawienia i uchronienia od zguby.

Artykuł *Модернизация в России в контексте рецепции западных ценностей* pokazuje w jak bardzo odmienny sposób Rosja i Zachód rozumieją idee modernizacji, co przyczyniło się do fiaska projektu rosyjsko-unijnego z 2009 roku „Partnerstwo dla modernizacji”. Komisja Europejska wystąpiła z propozycją wsparcia takich reform w Rosji jak: walka z korupcją i nihilizmem prawnym, podjęcie działań na rzecz polepszenia klimatu inwestycyjnego, czy możliwości rozwoju organizacji pozarządowych. Propozycja PdM opierała się na założeniu, że Rosja potrzebuje wsparcia UE w realizacji reform wewnętrznych. Działania rosyjskiej elity rządzącej świadczyły jednak o tym, że termin „modernizacja” rozumie ona wyłącznie jako

pozyskiwanie nowoczesnych technologii i unowocześnianie infrastruktury. Tym samym Kreml był i jest zainteresowany modernizacją tylko w takim stopniu, w jakim nie naruszy ona obecnego systemu rządzenia państwem.

Temat kolejnego artykułu *Spoleczeństwo rosyjskie i postrzeganie podboju kosmosu* porusza kilka ważnych zagadnień: rosyjski stosunek do przestrzeni, do rywalizacji z Zachodem, chęć pozostawania przez Rosję mocarstwem, liderem, a także, co nie mniej ważne, społeczną percepcję i ocenę okresu ZSRR. Tekst został napisany w 2011 roku, który ze względu na jubileusz 50-lecia załogowego lotu w kosmos został ogłoszony w Rosji Rokiem Kosmonautyki. W artykule opisano w jaki sposób rosyjska elita decyzyjna starała się reaktywować dumę narodową z rosyjskich osiągnięć w opanowywaniu kosmosu. Lot Gagarina stał się jednym z ważniejszych symboli epoki radzieckiej, znakiem zwycięstwa i przewagi nad innymi państwami. Decydenci polityczni próbowali wykorzystać te chwalebne karty rodzimej historii do mobilizacji społecznej oraz integracji obywateli.

Dwa kolejne artykuły: *Aleksieja Nawalnego obraz Rosji Putinowskiej oraz Zdraycy narodu* – *elementy gnozy politycznej w procesie demaskacji wroga wewnętrznego w Rosji* odnoszą się do kwestii związanych z opozycją polityczną w Rosji. Pierwszy dotyczy wizji świata, idei i wartości podzielanych przez jednego z najważniejszych liderów opozycji antysystemowej w Rosji – Aleksieja Nawalnego. Prześledzone wypowiedzi opozycjonisty ujawniają jego poglądy dotyczące systemu Putina i wizję koniecznych do wprowadzenia środków naprawczych państwa. Drugi z artykułów ujawnia sposoby konstruowania przez elitę kremlowską na potrzeby aktualnej polityki wewnętrznej wizerunku opozycji antysystemowej jako wroga wewnętrznego, wichrzyciela porządku, zdrajcę ojczyzny. Etykietkowanie w ten sposób rosyjskiej opozycji antysystemowej ułatwia elicie kremlowskiej wskazywanie elementów jej ideowego powinowactwa z obarczonym odpowiedzialnością za wszystkie nieszczęścia Rosji – Zachodem. Opisane w artykule działania ośrodka władzy zorientowane na dyskredytację opozycji antysystemowej a dobór środków służących temu celowi stają się egzemplifikacją występowania we współczesnej Rosji elementów totalitarnej gnozy politycznej w dojrzałej postaci.

Oprócz wyżej omówionych prac jestem również autorką dwóch tekstów nieprzyporządkowanych do żadnych z powyższych bloków tematycznych. Jeden z nich *Путин и беснутья религиозной терпимости* został opublikowany w rosyjskim czasopiśmie naukowym „Лабиринт. Журнал социально-гуманитарных исследований”. W tekście opisałam różne teoretyczne podejścia do idei tolerancji. Podkreślam w nim, iż sfera religijna była i jest szczególnie wrażliwa na akceptację idei pluralizmu światopoglądowego, mimo, iż

usilna próba narzucenia jednej wizji „prawdy” niejednokrotnie bardziej kłóciła się z wartościami, które teoretycznie ze sobą niosła. Nietolerancję prowadzącą nierzadko do krwawych konfliktów religijnych możemy uznać za jedno z głównych zagrożeń, jakie płyną ze źle rozumianej religijności.

Drugi artykuł *Der Tod des Papstes Johannes Paul II. – ein wissenschaftlicher Vergleich von journalistischen Reaktionen auf den Tod des Papstes in Deutschland und in Polen*, opublikowany w „The Person and the Challenges” zawiera analizę porównawczą reakcji polskiej i niemieckiej prasy na śmierć papieża Jana Pawła II. Podejście to ujawnia różnice w polskiej i niemieckiej percepcji religii chrześcijańskiej w szczególności Kościoła Katolickiego.

*

Oprócz wyżej wymienionych artykułów naukowych jestem autorką kilkunastu artykułów popularnonaukowych opublikowanych w magazynie „Stosunki Międzynarodowe” wydawanym przez Instytut Badań nad Stosunkami Międzynarodowymi, w którym w latach 2010-2015 pełniłam funkcję szefa działu „Rosja&WNP”.

W 2010 roku po zdobyciu trzeciego miejsca w konkursie na esej o polityce wschodniej zorganizowanym przez Fundację im. Kazimierza Pułaskiego zostałam ekspertem tej fundacji. Jestem autorem zarówno krótkich analiz do „Komentarza Pułaskiego” jak i dłuższych, pogłębionych analiz dla „Pułaski Policy Papers”. Dłuższe analizy pisałam również dla „Korespondenta Wschodniego”. Bardzo cenię sobie również współpracę z Polskim Radiem dla Zagranicy, dla którego często komentowałam aktualne wydarzenia na Wschodzie.

Moje badania staram się realizować w ramach projektów badawczych. Brałam udział w czterech projektach badawczych (w tym jeden nadal trwa). Jako wykonawca uczestniczyłam w trzech projektach badawczych: w tym dwóch grantów Narodowego Centrum Nauki oraz jednego projektu realizowanego w ramach programu Fundacji Batorego. Byłam również kierownikiem i głównym wykonawcą grantu Narodowego Centrum Nauki (program SONATA).

W 2011 roku skończyły się dwa granty, w których byłam wykonawcą. Pierwszy grant NCN nosił tytuł „Wizerunek Rosji-niedźwiedzia w kulturach europejskich” i realizowany był pod kierownictwem prof. dr hab. Andrzeja de Lazari, (nr projektu N N116 207936). Drugi projekt realizowany w ramach programu “East East Beyond Borders” Fundacji Batorego nosił tytuł pt. “Should we be afraid of Russia? Should Russia be afraid of Europe?”. Kierownikiem projektu był również prof. dr hab. Andrzej de Lazari.

Aktualnie jestem wykonawcą w projekcie Narodowego Centrum Nauki „Współczesna Rosja: Między totalitaryzmem a autorytaryzmem” (nr projektu 2015/19/B/HS5/02516). Kierownikiem projektu jest prof. dr hab. Roman Bäcker.

Badania nad opozycją antysystemową w Rosji prowadzone były w ramach grantu Narodowego Centrum Nauki (program SONATA), którego byłam kierownikiem (numer projektu: 2014/13/D/Hs5/00637). Umożliwił on wyjazd na staże naukowe:

- do Rosji (Petersburg, Moskwa), w trakcie których przeprowadziłam wywiady z rosyjskimi politologami oraz przedstawicielami rosyjskiej opozycji antysystemowej

-do Niemiec (Brema), do znakomitego ośrodka studiów nad Europą Wschodnią - The Research Centre for East European Studies (Forschungsstelle Osteuropa – FSO). W Bremie oprócz kwerendy bibliotecznej udało mi się przeprowadzić wywiad z rosyjskim politologiem i członkiem partii Jabłoko Galiną Michajlewą.

W 2015 roku przebywałam również na stażu naukowym w Bałtyckim Uniwersytecie Federalnym im. Immanuela Kanta w Kaliningradzie, podczas którego udało mi się przeprowadzić szereg owocnych rozmów z rosyjskimi politologami.

W 2013 roku brałam udział w dwóch wyjazdach do Rosji organizowanych przez Wydział „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego. Pierwszy wyjazd do Moskwy, związany był z udziałem w debacie „Polityka historyczna Polski i Rosji”. Drugi wyjazd na Syberię, do stolicy Buriacji – Ułan Ude wiązał się z udziałem w debacie „Burden of the past, challenges of future”.

Do ważniejszych wyjazdów naukowych mogę zaliczyć również udział w międzynarodowych szkołach letnich. Uczestniczyłam w 10 th Visegrad Summer School (2011 rok); Szkole Letniej „Studium Balticum Rosja i UE: nowe instytucje, nowe elity, nowe wyobrażenia” w Kaliningradzie; (2011) oraz w drugiej „**IPSA-HSE Summer School on Methods in Political Science: Social & Political Transformations in Eurasia**” w Petersburgu (2018). W czasie tych wyjazdów nie tylko miałam okazję nawiązać kontakty z uczonymi zajmującymi się zbliżoną do mojej tematyką badawczą, lecz również mogłam poszerzyć wiedzę na temat rosyjskiego systemu politycznego, relacji Rosji z innymi aktorami na arenie międzynarodowej oraz – co uważam za niezwykle cenne – metod i technik badawczych w obszarze nauk o polityce. Doskonaleniu warsztatu badacza oraz rozwijaniu umiejętności stosowania odpowiednich metod i narzędzi badawczych służył również pobyt na I metodologicznej szkole zimowej w Toruniu w 2016 roku, na której prezentowałam koncepcję omawianego wyżej głównego osiągnięcia naukowego i miałam szansę uzyskać wiele cennych wskazówek dotyczących możliwości wykorzystania odpowiednich metod badawczych w pracy. Jedną z ważniejszych sugestii uzyskanych w trakcie szkoły metodologicznej w Toruniu dotyczyła

kwestii skorygowania terminu jakim posługiwałam się w określeniu opozycji liberalnej walczącej z systemem zbudowanym przez Władimira Putina. Przed udziałem w szkole metodologicznej używałam terminu „opozycja niesystemowa”, co mogło oznaczać różne grupy znajdujące się niejako poza systemem politycznym, lecz nie krytykujące ośrodka władzy. Termin „antysystemowa” wskazuje natomiast na istotne zjawisko konfrontowania się z systemem i przyjmowania postawy krytycznej wobec twórców tego systemu. Stąd też w moich polskich artykułach opublikowanych przed udziałem w szkole metodologicznej figuruje termin „opozycja niesystemowa”.

Upowszechnieniu omówionych powyżej wyników badań oraz skonfrontowaniu ich z rezultatami badań innych uczonych służył udział w ponad 30 konferencji krajowych i zagranicznych, z których w szczególności należy podkreślić uczestnictwo w światowych kongresach politologicznych IPSA. W 2016 roku jako referent wystąpiłam w The 24th **IPSA** World Congress of Political Science w Poznaniu, gdzie wygłosiłam referat „Opposition in authoritarian regime – case study of the Russian non-systemic opposition”, natomiast w 2018 roku wzięłam udział w The 25th **IPSA** World Congress of Political Science w **Brisbane, w Australii**, na którym wygłosiłam referat “Anti-Government Protests and Political Capital of Non-Systemic Opposition in Russia”. Zmieniony i uaktualniony referat planuję opublikować w czasopiśmie znajdującym się na tzw. liście filadelfijskiej.

Staram się regularnie uczestniczyć w Ogólnopolskich Kongresach Politologicznych (2015 r. - Kraków oraz 2018 r. - Lublin) oraz Międzynarodowych Interdyscyplinarnych Kongresach Euroazjatyckich (2011r.; 2014r.; 2017r.). W 2016 roku uczestniczyłam w międzynarodowej konferencji ISSEI (The International Society for the Study of European Ideas) organizowanej przez Uniwersytet Łódzki.

Brałam udział w międzynarodowych debatach, z których na szczególną uwagę zasługuje udział w debacie „Rosja – bliżej czy dalej od Europy?” zorganizowanej w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej z udziałem zamordowanego w 2015 roku rosyjskiego opozycjonisty– Borysa Niemcowa. Wygłosiłam wówczas referat „Modernizacja Rosji wg Dymitra Miedwiediewa”. Moje wystąpienia na konferencjach i debatach łączą się z udziałem w krajowych i międzynarodowych towarzystwach naukowych. Jestem członkiem *International Political Science Association* oraz sekcji euroazjatyckiej Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych.

Dopełnieniem pracy naukowej jest również praca dydaktyczna oraz aktywność na uczelni, w której jestem zatrudniona. Na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie prowadziłam kilkanaście różnych przedmiotów w tym również proseminarium licencjackie. Byłam recenzentem prac magisterskich i licencjackich oraz członkiem komisji rekrutacyjnej na

studia doktoranckie w latach 2012-2015. W tym samym czasie pełniłam funkcję Koordynatora ds. rekrutacji w Instytucie Historii UPJP2. Do moich obowiązków należał kontakt z placówkami szkół ogólnokształcących w Polsce i na Litwie oraz organizowanie spotkań promujących studia w Instytucie Historii UPJP2 w liceach ogólnokształcących w Małopolsce. Byłam inicjatorem i pierwszym opiekunem naukowym Koła Naukowego Studentów Doktryn Politycznych i Prawnych "Phronesis", w ramach którego pomagałam przy organizacji kilku debat z udziałem ekspertów oraz konferencji studencko-doktoranckiej, w której występowałam w debacie eksperckiej pt. „Wybory a społeczeństwo rosyjskie”.

Uczestniczyłam w organizacji międzynarodowej konferencji w Instytucie Historii UPJP2 pt. *Tekst polityczny w historii kultury Europy Środkowej i Wschodniej*. Oprócz tego brałam udział w dwóch wyjazdach studyjnych na Wschód ze studentami Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie (Ukraina, Rosja). Celem pierwszego był objazd zachodniej Ukrainy i poznanie historii tego obszaru. Drugi wyjazd do Rosji, do Tweru w ramach szkoły letniej związany był z organizacją polsko-rosyjskiej konferencji *Идентичность в русской и польской культурах*.

Powyższe osiągnięcia prezentuję jako argumentację do ubiegania się o tytuł samodzielnego pracownika naukowego. Szczegółowy wykaz publikacji i innych osiągnięć zawarłam w załączniku nr 4.

Olga Nedkeltse - Kuzmenko